
Het hoge lied van de liefde

W.L. Dekker

‘Vele wateren kunnen de liefde niet uitblussen’ (Hooglied 8:7)

Het Hooglied is een bijbelboek waar ik steeds weer naar terugkeer. Het bekoort me en fascineert me, misschien wel omdat het in onze tijd een ondergeschoven kindje binnen de Schriften is. We weten, of menen te weten dat de canonieke status van dit boek omstreden was en dat het lang heeft geduurd tot de status van deze verzameling liederen als Schrift is erkend. De gangbare redenering is dat deze canonieke status alleen werd toegekend op basis van een allegorische lezing van deze op het eerste gezicht profane bruiloftsliederen. Bijbelwetenschapper John Barton houdt echter de mogelijkheid open dat deze liederen in de eerste plaats al gecomponeerd zijn als allegorie op Gods liefde voor Israël. Hij beargumenteert verder dat de status van het boek bij de rabbijnen niet omstreden was omdat de liederen erotisch gelezen konden worden, zoals eerder de consensus was. Veeleer was het zo dat, omdat de godsnaam (het Tetragrammaton, JHWH) er niet in voorkomt, de vraag werd gesteld of deze rol als even heilig behandeld moest worden als boekrollen waarin de Godsnaam wél voorkomt. Dat deze vraag gesteld werd bewijst dat de canonieke status juist onomstreden was.

Wat we ook weten is dat het Lied der liederen vanaf de Middeleeuwen in de synagoge gelezen werd op de achtste dag na Pasen. Het is eenvoudig te zien hoe het grote verhaal van de exodus en de tocht door de woestijn naar het beloofde land het referentiekader kan zijn waarbinnen het Hooglied gelezen wordt. De Bruidegom kiest de bruid uit, schenkt haar zijn liefde en brengt haar naar zijn huis, waar Hij in gemeenschap met haar wil verkeren. Parallel daaraan heeft de christelijke traditie van het vroegste begin tot en met de 19de eeuw het Hooglied als allegorie gelezen van de verkiezende liefde van Christus die als Bruidegom ons als zijn bruid wil werven – zie daarvoor het proefschrift van collega Maarten Verduin. Hij wijst er voorts op dat het Hooglied vanouds bij uitstek verbonden is met de sacramenten van doop en vooral avondmaal.

Misschien moeten we het daarom omkeren. Misschien behoort het Hooglied niet tot de periferie van de Schriften waaraan je wellicht nog eens

toekomst als je op al het andere uitgekeken bent, als een soort interessante *Spielerei*. Je zou het ook andersom kunnen zeggen. Wellicht verwoordt het Hooglied iets zo kernachtigs, dat je daar pas komt, bij het hart van het labyrint, als je eerst een lange zoektocht hebt afgelegd. Het is misschien wel de binnenste, meest verscholen hof van de Schriften. Het is de top van de berg waar je moeizaam heen kunt klimmen om daar, op dat hoogtepunt, de gemeenschap met Christus te oefenen. Zo moeten we volgens John Barton ook de opmerking van de kerkvader Origenes lezen, die het boek Hooglied als laatste opnoemt in zijn opsomming van bijbelboeken waarin een aankomend christen zich moet verdiepen – niet omdat Hooglied het onbelangrijkst zou zijn, als *afterthought*, maar juist omdat het Hooglied de meeste inoefening vraagt, en daardoor ook het meest verrijkend is. Het Hooglied als het hart, de binnenkamer van de Schriften, waar je het laatst in doordringt.

De verbinding met Pesach of Pasen die in de middeleeuwse synagogale traditie werd gemaakt ligt trouwens gezien de inhoud van het bijbelboek ook wel voor de hand. In de liederen wordt regelmatig gerefereerd aan het voorjaar, de tijd dat alles in de natuur weer uitloopt. Bijvoorbeeld deze woorden: ‘Sta op Mijn vriendin ... want zie, de winter is voorbij ... de bloemen laten zich zien op het land ... de bloeiende wijnstokken geuren’ (2:10-13), of: ‘Naar de notentuin ben ik afgedaald, om de nieuwe knoppen in de vallei te bekijken’ (6:11), of deze tekst: ‘Laten wij vroeg opstaan om naar de wijngaarden te gaan om te zien of de wijnstok uitloopt, of de knoppen zich hebben geopend’ (7:12). Het is de taal van de lente waarin de liefde bloeit. Het is de taal van Pasen die zich hier openvouwt: ‘Sterk als de dood is de liefde’ (8:6). Want: *Aus Liebe* wil mijn Heiland sterven (J.S. Bach). Het is deze daad van liefdevolle zelfovergave van de Zoon die de Vader op Pasen niet onbeantwoord laat.

Net zo goed zouden we dit boek nog kunnen doorlezen tot voorbij Pinksteren, dat tenslotte een feest in het late voorjaar is. Dan lezen wij bijvoorbeeld het volgende vers met het oog op de komst van de Geest: ‘Ontwaak, noordenwind, en kom, zuidenwind, waai door mijn tuin, zodat de geur van zijn specerijen zich verspreidt. Laat mijn Liefste in Zijn tuin komen en eten van zijn beste vruchten’ (4:16). Het roept associaties op met Augustinus, die de Geest aanduidt als de liefdesband tussen de Vader en de Zoon. Het is een goede zaak dat in het nieuwste Liedboek een prachtige vertaling is opgenomen van de Engelse pinksterhymne *Come down, o Love Divine*: ‘Heilige liefdeskracht/bezoek mijn ziel die smacht/daal neer, daal in, uw vonk doet mij ontbranden’ (Lied 673). In dit verband herinneren we ons ook de denklijn van Calvijn die de *unio mystica cum Christo* als door de Heilige Geest gewerkt ziet. De gemeenschap met Christus is een pneumatologische categorie. Het is de Geest die de liefde wakker roept en werkt, die zelf de ware Liefde is.

Ik kan me niet anders voorstellen dan dat wie het Hooglied aandachtig leest inderdaad onder de bekoring komt van de liefde die hier bezongen wordt. Het is daarom armoe troef dat het Lied der liederen in de periferie van ons bijbelse blikveld terecht is gekomen. Wat zouden we missen als dit boek niet in de Bijbel stond? Natuurlijk blijven er andere teksten over de liefde over. Psalm 45 (dat wel het 'kleine Hooglied' wordt genoemd), Johannes 15 en 1 Korinthe 13 komen als eerste in gedachten. Maar ook deze teksten ontleen hun kracht aan het feit dat we ze lezen, in het besef dat er een heel bijbelboek is waarin de liefde waar deze teksten over spreken in alle toonaarden bezongen wordt. Het Hooglied geeft extra diepte, extra reliëf en resonantie aan de woorden over liefde elders in de Schriften. Had dit boek niet in de Bijbel gestaan, waren dan die diepe tonen wel zo gaan resoneren door de eeuwen heen?

En als we het toch over resoneren hebben, in welk tijdperk klonk dit hoge lied van de liefde eigenlijk het meest in de cultuur door? Er is maar één tijdperk dat werkelijk in aanmerking komt om het tijdperk van deze liefde genoemd te worden, en dat zijn de hoge Middeleeuwen. In die periode is het Hooglied niet weg te denken. Zonder het Hooglied is er geen ridderideaal met de idealisering van de jonkvrouw door de ridders. Zonder het Hooglied zouden we geen bruidsmystiek van Bernardus van Clairvaux hebben. Zonder het Hooglied zou Franciscus van Assisi geen huwelijk aangegaan zijn met Vrouwe Armoede. Zonder het Hooglied zouden we geen Dante hebben gehad die zo dichtertlijk kon spreken over de liefde, die de zon en alle sterren beweegt. Natuurlijk was de werkelijkheid in de Middeleeuwen weerbarstiger, ruwer en veelvormiger dan deze liefdeswoorden alleen. Maar de mensen toen ademden de geur van de liefde die in het Hooglied bezongen wordt in en uit. Het was de werkelijkheid van die liefde waarin zij leefden, bewogen en bestonden.

Hoe armoedig steekt onze tijd daarbij af. In onze tijd is het niet langer de liefde die de zon en alle sterren beweegt. Het zijn de anonieme machten en krachten waarmee wij het heelal verklaren: de zwaartekracht en andere natuurkundige fenomenen. Het leven komt niet voort uit liefde, maar uit de wil tot overleven waarin degene die zich het beste aanpast aan de nieuwe omstandigheden uiteindelijk wint. Die *survival of the fittest* – de best aangepaste overleeft – wordt in ons economische klimaat zomaar een *ratrace*. En de individuele mens wordt ook niet door liefde aangedreven, maar door zijn diepste driften die het schaduwbeeld vormen van het aan de buitenkant zo fraai opgepoetste bestaan. In plaats van een liefde die zich vol zelfovergave schenkt, zijn wij kennelijk mensen geworden die zich aan de ik-gerichte eros overgeven, de diepe menselijke drift die zich de ander wil toe-eigenen. Maar we hebben niet door dat we daardoor de ander vernietigen, en onszelf erbij.

We merken niet dat ons beeld vervaagt, als in Oscar Wilde's *The Picture of Dorian Gray*.

Toch is er hoop. Die hoop put ik uit de tekst van Hooglied zelf. 'Vele wateren kunnen de liefde niet uitblussen' (8:7). Die woorden gaan allereerst over de enorme kracht die de liefde geeft aan de bruid. Wanneer de bruid en bruidegom hun liefde voor elkaar bezegelen (8:6) komt het erop aan. Bij die liefde mag niets en vooral niemand tussenbeide komen. De bruid roept de bruidegom op om daarin trouw aan haar te zijn, zodat haar jaloezie niet zal ontwakken. Want laat haar liefde het gezicht van de jaloezie zien, dan is zij sterk als de dood, als vurige vonken (8:6) die vele wateren niet uit kunnen blussen (8:7). Eigenlijk heel bijzonder dat in deze oertekst van onze beschaving de vrouw het is die een stem krijgt en die daarmee de man oproept om zich volkomen aan haar te committeren en haar zo ook te respecteren. In andere culturen in die tijd hadden vrouwen die stem niet en waren het de mannen die de dienst uitmaakten, juist ook op het seksuele vlak.

In onze tijd zijn wij het spoor van de liefde bijster en vallen wij in feite weer terug in de barbarij. Het is moeilijk te bedenken wat eerst kwam. Hebben wij eerst de liefde als drijvende kracht achter alles miskend, en zijn we toen ten langen leste ons geloof in God ook kwijtgeraakt? Of hebben we eerst het geloof in God opgegeven, en zijn we toen ook uit het oog verloren wat ware, zichzelf in volle overgave wegschenkende liefde is? Hoe het ook zij, de hoop zit precies in deze woorden: 'Vele wateren kunnen de liefde niet blussen' (8:7). Ook de wateren van ons rationalistische wereldbeeld niet. Zelfs de wateren van onze zelfgerichte oerdriften niet. Eens zal de ware liefde weer hoorbaar, voelbaar, leefbaar worden. God werkt door, ook in onze tijd, ook in ons. En is de eerste vrucht van zijn werkzame Geest niet liefde (Gal. 5:22)?

Als we willen weten hoe de liefde eruitziet, voelt en werkt, kan het Hooglied ons helpen. Een gang door deze liederen is dan ook heel heilzaam. Net als dat we bij zingen het geloof niet alleen uitzingen, maar vooral ook 'inzingen' (Willem Barnard) zien we dat het Hooglied niet alleen een uiting is van liefde in alle toonaarden, maar vooral ook een indrinken ervan – een verinnerlijking die ons meer mens maakt en zorgt dat allerlei snaren in onze ziel gaan resoneren waarvan we het bestaan niet eens hadden vermoed. Het Hooglied helpt ons niet alleen om *de* talen van liefde beter te begrijpen, maar ook om *het* talen van de liefde mee te voelen: het verlangen naar die volkomen zelfovergave die op de bodem van elke ware liefde ligt. Het Hooglied reikt ons taal aan om aan dat verlangen stem te geven. Zonder gêne, zonder schaamte, maar wel met gepaste schroom, bezingen de bruid en de Bruidegom elkaars lichaam en het verlangen in de ander op te gaan. Waar vind je in onze dagen nog zo'n openheid, die toch nergens plat wordt en de schroom bewaart?

Het Hooglied is een bijbelboek waar ik steeds weer naar terugkeer. Soms is het tijden weg. Maar het verlangen om me aan de taal van deze prachtige liederen te laven komt steeds weer terug. Vooral tussen Pasen en Pinksteren merk ik dat. Mijn eerste gemeente nam ik mee in een preken-serie door dit boek heen, een preek per hoofdstuk, acht zondagen lang. Inmiddels heb ik er ook dagboekstukjes over geschreven die na Pasen 2024 gelezen zullen worden. Zo hoop ik dat dit bijbelboek van de periferie weer in het hart van de christelijke gemeente terechtkomt. We hebben de taal van het Hooglied nodig om te begrijpen dat de liefde van Christus ons dringt. We kunnen door de ogen van de bruid leren kijken, en met haar oren leren horen hoe de Bruidegom aan de deur staat, en aanklopt. We hebben deze liefdesliederen nodig om het vuur van de liefde te voelen branden en niet onder te gaan in de kille maalstroom van de tijd. Toch blussen vele wateren de liefde niet uit. Dat is onze hoop. Daarom moet het hoge lied van de Liefde bezongen blijven, ook in onze tijd. Want ook nu nog is het de Liefde die de zon en alle sterren voortbeweegt.

W.L. Dekker is predikant in de protestantse gemeente Kampen (Westerkerk) en werkt aan een dissertatie over de rechtszaken in Handelingen.